

Tarptautinė konferencija *Leksikologija ir terminologija: teorija, praktika, istorija*. *Jono Kruopo 100-osioms gimimo metinėms*

ROBERTAS STUNŽINAS

Lietuvių kalbos institutas

2008 m. balandžio 23–25 d. Lietuvių kalbos institute vykusioje tarptautinėje konferencijoje *Leksikologija ir terminologija: teorija, praktika, istorija. Jono Kruopo 100-osioms gimimo metinėms* daug dėmesio buvo skirta terminologijai. Pranešimus terminologijos temomis skaitė 21 pranešėjas iš Lietuvos ir užsienio. Plenariniame posėdyje prof. habil. dr. V. Skujinia (Skujiņa) (Latvijos universiteto Latvių kalbos institutas) kalbėjo apie leksikologijos ir terminologijos ir jų šakų – leksikografijos ir terminografijos bendrybes ir skirtynes. Tai turėtų padėti išaiškinti problemas, susijusias su terminologijos kalbos įvairių elementų vaidmeniu. Prof. habil. dr. S. Grinevas-Grinevičius (Balstogės universitetas) skaitė pranešimą apie leksikografiją ir terminologiją. Pastaruoju metu keičiasi požiūris į bendrąją ir specialiąją leksiką, skirtumai tarp šių sričių nyksta. Išsamūs verčiamieji žodynai gali atskleisti nacionalinių terminijų savitumus. Dirbant su verčiamaisiais žodynais be eksperimentų galima nustatyti formaliuosius terminų vertimo semantinių nukrypimų kriterijus, daugiareikšmiškumo ir homonimijos, dalinės ir absoliučiosios sinonimijos ribas.

Vengrijos nacionalinės ir skolintos terminijos problemas aptarė A. Foriš (Fóris) (Vakarų Vengrijos universitetas). XVIII–XIX a. skoliniai buvo vartojami tik išskirtiniais atvejais. Žodžių vengrinimo tendencija išliko iki XX a. vidurio, kol Vengrija nepatyrė didelės Sovietų Sąjungos įtakos. Įstojus į Europos Sąjungą sunkumų sukėlė tai, kad vengrų kalboje labai maža tarptautinių terminų. Dėl to ypač keblu Vengrijos vertėjams.

A. Kaulakienės (Vilniaus Gedimino technikos universitetas) ir E. Makariūnienės (Fizikos institutas) pranešime buvo pristatytas keturių fizikos terminografijos spaudinių norminamasis aspektas. Norminimo užuomazgų jau galima rasti dvikalbiame P. Brazdžiūno *Fizikos terminų žodyne*. Ypač akivaizdžiai matomas 1979 m. keturkalbio *Fizikos terminų žodyno* norminamasis aspektas.

Apie naujų atsidarymo veiksmus, jų kūrimo aspektus Moldovoje kalbėjo I. Drucė (Druce) (Nacionalinis Moldovos Terminologijos centras). Latvijos terminologų J. Borzovo (Latvijos universitetas, Rygos informacinių technologijų institutas) ir I. Ilzinio (Rygos informacinių technologijų institutas) pranešime išvardytos problemos, kurias sukelia anglų kalbos skoliniai latvių informacinių technologijų terminijoje.

R. Andžius (Matematikos ir informatikos institutas) pristatė terminų žodyno straipsnių kompiuterinio struktūrinimo ypatybes. Keliant terminų žodyno tekstą į kompiuterinę duomenų bazę daugiausia sunkumų kyla dėl žodyno išsamumo, terminų ženklų, antraštinių terminų, straipsnių skyrybos ir nuorodų nevienodumo.

1922–1942 m. lietuvių literatūros teorijos vadovėliuose rasti antoniminiai terminai nagrinėti A. Mitkevičienės (Lietuvių kalbos institutas) pranešime. Terminų antonimijos pagrindas yra sąvokų dichotomija ir binarinis skirstymas. Todėl kontradikcinės priešybės yra dažnesnės nei kontrarinės. Nagrinėjamojo laikotarpio literatūros mokslui būdingi ne tik savi antonimai, bet ir bendrojo kalbos fondo antonimija.

S. Ovseičik (Kijevo T. Ševčenkos nacionalinis universitetas) nagrinėjo Ukrainos ekologijos terminijos skolinių klausimus. Ekologijos mokslo savarankiškumas lemia tai, kad skoliniai Ukrainos ekologijos terminijoje gali būti tiesioginiai ir netiesioginiai. Iš kitakalbių leksemų atsiradę terminai rodo, kad svarbus skolino termino leksinės asimiliacijos rodiklis yra jo vartosenos aktyvumas.

Iš antroponimų ir toponimų padaryti latvių ir lietuvių kalbų eponiminiai augalų pavadinimai, jų darybos būdai, skirtumai ir panašumai pristatyti L. Pietės (Latvijos universiteto Latvių kalbos institutas) pranešime. Eponiminių augalų pavadinimų darybos būdų yra keletas, tačiau neretai pasitaiko ir mišrios darybos. Augalų pavadinimai gali būti sudaryti ir pačioje kalboje, ir perimti kaip dariniai.

N. Jacenko (Nacionalinės mokslų akademijos Ukrainiečių kalbos institutas) skaitė pranešimą apie ukrainiečių karybos terminijos kūrimosi ypatybes. Nuo XIX a. ukrainiečių kalboje buvo daug leksinių ir frazeologinių karybos sąvokų reiškimo priemonių. Šių priemonių sistemiškumas leidžia kalbėti apie sutvarkytą karybos terminologijos sistemą. Nagrinėjamojo laikotarpio karybos terminijai būdinga senoji leksika, kitakalbių elementų skolinimasis, fonetinis ir darybinis varijavimas, sinonimija.

R. Stunžinas (Lietuvių kalbos institutas) supažindino su 1910–1937 m.

mokslo leidinių lietuviškąją statybos terminiją. Tiriamąją terminiją sudaro terminizuota paprastoji leksika, semantiniai derivatai ir dariniai. Dabartinės statybos terminijos atžvilgiu nemaža nagrinėjamosios terminijos dalis išlaikyta iki šių laikų, nors yra nemažai ir pasenusių terminų.

Lietuvių ir latvių terminologų požiūrį į leksinius vertinius pristatė A. Ščucka (Latvijos universiteto Latvių kalbos institutas). Pranešime taip pat nagrinėtas 1922 m. išleistas terminų žodynas. Surinkti duomenys leidžia kalbėti apie teigiamą kitos kalbos įtaką savai terminijai.

R. Kvašytė (Šiaulių universitetas) kėlė tautines realijas įvardijančios leksikos problemas. Lakūnomis vadinami kultūros elementai, kurių nesupranta kitos kultūros atstovas. Specifinės tautinės realijos pavadinamos ir terminais beekvivalentė leksika, egzotinė leksika. Tokiai leksikai įvardyti tinkamiausiu laikytinas terminas *beekvivalentė leksika*.

V. Ščerbinas (Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos J. Kolaso Kalbotyros institutas) skaitė pranešimą apie terminografijos ir specialiosios konceptografijos ryšius. Terminografija tiria terminologijos žodynų teorines ir praktines problemas, o specialioji konceptografija apima konceptuarijų kūrimo teoriją ir praktiką. Terminografijos ir specialiosios konceptografijos pagrindinis skirtumas yra tai, kad terminografija siekia aprėpti kuo daugiau specialiosios leksikos, o konceptografijai būdinga griežta pagrindinių konceptų atranka.

Prof. V. Drotvinas (Vilniaus pedagoginis universitetas) papasakojo apie A. Dambrausko vadovėlio lietuviškuosius naujus, modifikuotus ir skolintus terminus. Vadovėlio terminų analizė rodo autoriaus pastangas pateikti lietuviškų gramatikos terminų. Dėl riboto vadovėlio paplitimo šie terminai didesnės įtakos lietuvių kalbos lingvistikos terminijai neturėjo.

V. Kudirkos sukurtus medicinos terminus aptarė P. Zemlevičiūtė (Lietuvių kalbos institutas). XIX a. pabaigoje paspartėjo lietuviškų spaudinių leidyba. V. Kudirka buvo vienas žymiausių to meto visuomenės ir spaudos veikėjų, jis daug prisidėjo prie lietuviškosios medicinos terminijos kūrimo. Dalis V. Kudirkos terminų yra naujadarai.

Su restauravimo terminijos problemomis supažindino S. Sprindienė (Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka). Restauratorių kalboje ir dokumentuose gausu netinkamų terminų, dėl terminijos spragų specialistams sunku tvarkyti savo darbus. Taisyklingų terminų ieškoma kitų sričių terminų žodynuose, standartuose ir kituose dokumentuose, bet tai neužpildo terminijos spragų.

Apie kalbų vartojimo, išlikimo ir globalizacijos klausimus kalbėjo J. Klimavičius (Lietuvių kalbos institutas). Lietuvių kalba poliarizuoja – nors bendrinės kalbos sluoksnis yra platus, tačiau plečiasi agresyvus žargono sluoksnis. Norminimui trūksta sistemiškumo, kalbininkų terminologų pajėgos nedidelės ir visuomenės aktyvumas nepakankamas.

Gauta 2008-12-16

Robertas Stunžinas
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308
E. paštas: robertasst@lki.lt